

ЧЕРГОВІ ЗАВДАННЯ ДЕРЖПЛЕМСТАНЦІЙ

М. Т. ДЕНИСЕНКО, кандидат сільськогосподарських наук
начальник головного управління по племінній справі

Міністерство сільського господарства УРСР

На початок 1973 р. у республіці працювало 188 держплемстанцій і 38 станцій штучного осіменіння сільськогосподарських тварин. На держплемстанціях зосереджені високоцінні за своїми племінними і продуктивними якостями плідники великої рогатої худоби, свиней, овець і коней. На початок 1972 р. в держплемстанціях і станціях штучного осіменіння сільськогосподарських тварин було в наявності 6734 дорослих бугаїв-плідників, з яких 6323 (93,9%) чистопородних, 6675 (99,1%) класу еліта-рекорд і еліта.

Держплемстанції стали організаційними центрами по здійсненню планів селекційно-племінної роботи і штучного осіменіння, яке забезпечує поліпшення господарськи-цінних якостей тварин. Про це свідчить зростання масштабів застосування штучного осіменіння за роки діяльності станцій (див. таблицю).

Збільшення обсягу штучного осіменіння тварин в Українській РСР

Роки	Корови і телиці		Вівцематки		Свиноматки	
	осіменено, тис. голів	процент до наявних	осіменено, тис. голів	процент до наявних	осіменено, тис. голів	процент до наявних
1955	575,5	10,0	882,4	18,2	—	—
1960	5895,5	76,7	2740,5	58,0	149,5	12,9
1965	7611,4	79,2	2385,8	62,3	216,0	19,1
1970	7799,1	82,0	2433,9	69,3	226,1	25,7
1971	7874,6	81,9	2420,7	69,4	228,8	23,7
1972	8051,5	82,5	2428,6	69,6	260,9	27,1

Одне з головних досягнень штучного осіменіння полягає в тому, що в колгоспах і державних господарствах тепер немає безпородної великої рогатої худоби, свиней і овець. Зоотехнічна і економічна ефективність фактора породності висока і полягає насамперед в тому, що зростання продуктивності тваринництва зумовлюється не лише рівнем годівлі, а в значній мірі породними і спадковими задатками тварин. Породна худоба має високі потенціальні можливості щодо розвитку продуктивності, поліпшення годівлі її супроводжується зменшенням витрат кормів на 1 кг продукції, тимчасом як у безпородної худоби оплата корму при певному рівні продуктивності майже не зростає. Відомо, що при молочній продуктивності корів 2000—2500 кг на кожний кілограм молока витрачається 1,4—1,5 кормової одиниці, а при удоях 4000 кг і більше — 0,9—1,1 кормової одиниці.

У розвитку племінного тваринництва, на відміну від користувального, важливе значення має наявність чистопородних тварин. При бонітуванні племінних тварин у 1972 р. виявили, що питома вага чистопородних тварин

породної і IV покоління великої рогатої худоби в колгоспах і державних господарствах республіки становила 57,6%, кількість чистопородних свиней — 89,4 і овець — 56,5%. Поряд з цим підвищилась класність і продуктивність громадської худоби.

Основна діяльність держплемстанцій спрямована на поліпшення порід тварин, найбільш важливого фактора науково-технічного прогресу в тваринництві. У скотарстві ведеться робота по поліпшенню селекції районованих порід великої рогатої худоби. За допомогою цілеспрямованого добору передбачено поліпшити генетичну здатність тварин, яка зумовить підвищення удоїв, жирності і білковості молока, покращання форми вим'я і придатності до машинного доїння. Особлива увага приділяється вирощуванню ремонтних телиць, випробуванню районованих порід, визначенню при оптимальних умовах продуктивності корів-первісток, ефективності поєднання ліній, роздою корів, поліпшенню племінного обліку, оздоровленню всіх племінних господарств від інфекційних захворювань.

Враховуючи, що внутрішньопородна різноякісність є основою постійного вдосконалення порід у найбільш доцільному напрямку, по кожній породі передбачена робота з типами, лініями і родинами тварин. По симентальській породі, наприклад, у 1975—1976 рр. у господарствах діяльності Переяслав-Хмельницької і Золотоніської держплемстанцій буде завершена робота по створенню переяславського молочного типу худоби з підвищеною жирністю молока. В лебединській породі будуть створені лінії тварин молочного типу з правильною формою вим'я, удоєм повновікових корів не менше 6000 кг молока і жирністю 3,9%.

Впровадження механізованої технології значно підвищило вимоги до вирощування, випробування і оцінки плідників за якістю потомства. Ця проблема надзвичайно важлива, адже сім'ям одного плідника осіменяють від 1000 до 5000 корів і телиць на рік. Держплемстанції повинні мати бугаїв-плідників, які б добре передавали потомству такі господарськи-цінні ознаки, як молочна продуктивність (удій, жирність і білковість молока), оплата корму, екстер'єрні форми (особливо форму вим'я), придатність до машинного доїння тощо.

В 1972 р. спеціалісти і зоотехніки-селекціонери більш як 70 племінних господарств республіки розпочали роботу по відбору найбільш продуктивних і типових для породи корів та перевірки їх на придатність до машинного доїння. Від відібраних корів будуть вирощувати плідників для держплемстанцій. У Чернігівській області така робота проводиться в племзаводах «Тростянець», «10-річчя Жовтня», «Білорічицький», ім. Фрунзе та ін. Спеціалісти держплемстанцій ретельно провели відбір корів, урахувавши удій і якість молока, вік, кількість отелень, живу вагу, оцінку при бонітуванні, племінну і продуктивну цінність батьків, лінійну належність. У кожної тварини оцінили форму і розвиток часток вим'я та дійок, визначили довжину, діаметр, відстань між передніми і задніми дійками, а також інші показники, що характеризують придатність до машинного доїння. За цими даними визначали придатність корів до бугаєвідтворюючої групи. На відібрані 160 корів на обласній

держплемстанції завели картотеку за формою 2-мол, яку будуть поповнювати даними про продуктивність корів та іншими показниками. В Запорізькій, Донецькій, Київській, Харківській, Черкаській областях до бугаєвідтворюючої групи відібрали по 110—172 корови.

Відомо, що кращий за походженням плідник може бути гіршим за продуктивними якостями потомків. Інколи окремі бугаї, які мають батьків з високою продуктивністю, стають погіршувачами удоїв і жирності молока. Ураховуючи це та необхідність створення стад, придатних для використання в умовах комплексно механізованих ферм, плідників держплемстанцій перевіряють на спадкові якості. Були визначені організаційні форми цієї роботи. В областях створено 600 випробувальних господарств, а для проведення робіт по оцінці плідників в штати держплемстанцій введено посади старших зоотехніків-селекціонерів (з розрахунку один спеціаліст на два господарства). На 1 січня 1972 р. на держплемстанціях було в наявності 1659 плідників старше 6 років. Оцінили за якістю потомства 1004 тварин, з них виявлено поліпшувачів за удоєм 505 голів (50,3%), за жирністю молока — 394 (39,2%), а разом за двома ознаками — 231 голову (20,3%). Якщо врахувати, що від окремих бугаїв при штучному осіменінні в деяких держплемстанціях, наприклад Арцизькій Одеської області, Вознесенській Миколаївської області, Полтавській та інших, одержують по 2,5—4 тис. голів приплоду, а за 6 років використання — 15—24 тис. голів, то стане відчутним обсяг шкоди, який буде завданий господарським стадам, якщо бугаї виявляться погіршувачем.

Ефективність і достовірність оцінки плідників у значній мірі залежить від рівня роботи випробувальних господарств, зокрема від чіткості зоотехнічного обліку на фермах, вирощування дочок бугаїв, їх ровесниць тощо. Для перевірки плідників відібрали з приплоду 34,5 тис. телиць народження 1969, 1970 і 1971 рр. Добру годівлю і утримання молодняка, на якому перевіряють плідників, організували у випробувальних господарствах Волинської, Ворошиловградської, Миколаївської, Черкаської областей, де з кожних 100 телиць народження 1969—1971 рр. 73—74 тварини за своїм розвитком відповідали вимогам I класу і класу еліта.

Як згадувалось раніше, значним досягненням науки і передової практики є штучне осіменіння сільськогосподарських тварин. У 1972 р. штучно осіменили 8,1 млн. корів і телиць, що становить 82,5% від наявного поголів'я в усіх категоріях господарств, а в колгоспах і радгоспах штучним осіменінням охоплено все поголів'я. Сім'ям елітних плідників держплемстанції щорічно осіменяють 98—99% корів і телиць. Штучним осіменінням маточного поголів'я в усіх категоріях господарств Черкаської області охоплено 97% корів і телиць, у Київській, Полтавській, Кримській, Кіровоградській — 88—95%, а в колгоспах і радгоспах цих та деяких інших областей майже все поголів'я корів і телиць осіменяється тільки штучно.

Тепер в колгоспах і радгоспах щорічно осіменяють 230—260 тис. свиноматок, що становить 24—27% до їх наявності. Середнє наванта-

ження на кнур-плідника зросло з 79 свиноматок в 1966 р. до 201 свиноматки у 1972 р., а в Дніпропетровській, Волинській, Донецькій, Харківській областях — до 250 свиноматок замість 12—15 при природному парванні. Це значно скоротило затрати на утримання основного стада і позитивно вплинуло на собівартість свинини.

У Дніпропетровській області обсяг штучного осіменіння свиноматок зростає з року в рік. У 1972 р. в господарствах області штучно осіменено 45,1 тис. свиноматок. На 12 держплемстанціях утримується понад 100 кнурів, сім'я доставляється більше як у 100 колгоспних і радгоспних пунктів.

Прискорення темпів якісного поліпшення і підвищення продуктивності овець також пов'язано з штучним осіменінням. Близько 2,5 млн. (69%) вівцематок щорічно осіменяється у колгоспах і радгоспах 18 областей республіки. У Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Кримській, Миколаївській областях штучно осіменяють 88—92% вівцематок. У 1972 р. в колгоспах і радгоспах осіменено 2428,6 тис. вівцематок, що становить 75% їх наявності.

Великі перспективи має відкрита радянською біологічною наукою технологія заморожування і тривалого зберігання сім'я в рідкому азоті при температурі -196° . Працівники держплемстанцій мають можливість брати сім'я від плідників протягом усього року, підбирати пари незалежно від відстані між господарствами, в яких знаходяться бугаї і корови, зберігати сім'я роками. Пройшло вже немало років, як загинули високоцінні бугаї Радоніс, Етік і Зоркий, а сім'я їх і зараз зберігається на Центральній дослідній станції штучного осіменіння. Це відкриває широкі можливості в селекційно-племінній роботі, особливо для виконання її планів, розрахованих на далеку перспективу.

Підвищується і економічна ефективність діяльності держплемстанцій. Замість доставки сім'я на колгоспні і радгоспні пункти через 1—2 дні при глибокому заморожуванні можна завезти запас сім'я на декілька років. Це дозволяє краще використовувати сім'я, робить можливим обмін сім'ям плідників між республіками і країнами незалежно від їх розташування.

З цією метою Постійна комісія Ради економічної взаємодопомоги по сільському господарству прийняла рішення про періодичне видання списків видатних бугаїв-плідників, сім'я яких призначається для міжнародного обміну. Другий випуск, наприклад, що вийшов в 1972 р., включає характеристику 82 бугаїв-плідників, які використовуються на держплемстанціях і в племінних господарствах НРБ, НДР, ПНР, СРР, ЧССР і СРСР. А в жовтні 1972 р. в Києві відбулося засідання Робочої групи Міжнародної організації по стандартизації за участю представників соціалістичних і капіталістичних країн, завдання якого полягало у розробці стандарту для імпорту та експорту сім'я плідників.

Цими перевагами можна пояснити високі темпи впровадження прогресивної технології штучного осіменіння в колгоспах і радгоспах республіки. За 1968—1972 рр. обсяг осіменіння корів і телиць сім'ям, що зберігається в глибокозамороженому стані, збільшився з 213 тис. до

1557 тис., або в 7,7 раза. Питома вага цього методу зросла до 13% від усього штучно осіменюваного поголів'я. По обсягу впровадження перші місця займають Харківська і Київська області, в господарствах яких осіменяють по 230—259 тис., Дніпропетровська і Львівська області — по 120—150 тис. корів і телиць на рік.

Сумніви і заперечення окремих вчених і практиків про зниження заплідненості при цьому методі безпідставні. Про це свідчить вітчизняна і зарубіжна наука і практика. За даними обласних держплемстанцій, заплідненість маточного поголів'я в 1971 р. при штучному осіменінні становила 91,2%, в тому числі при використанні глибокозамороженого сім'я — 92,9%, а в Сумській, Тернопільській, Запорізькій — 95—97%. На кінець п'ятирічки в господарствах республіки глибокозамороженим сім'ям буде осіменено не менше 5 млн. корів і телиць.

Впровадження нової технології дає можливість у найближчі роки провести укрупнення держплемстанцій, що має важливе значення для підвищення їх зоотехнічної і економічної діяльності. Найбільш крупні зони діяльності зараз мають Харківська облдержплемстанція, яка в 1972 р. забезпечила осіменіння майже 252,6 тис. корів і телиць і 13,5 тис. овець, Центральна дослідна станція штучного осіменіння — 137 тис. тварин, держплемстанція Київської дослідної станції тваринництва «Терезино», Донецька і Полтавська обласні держплемстанції — більше як по 100 тис. корів і телиць. У Харківській, Кримській і Миколаївській області працює 5—6 держплемстанцій.

Враховуючи розширення зони застосування глибокого заморожування, наявність і план будівництва приміщень, розширення сітки доріг з твердим покриттям, кількість держплемстанцій в найближчі роки зменшиться з 226 до 85—90. В Донецькій області вже в цій п'ятирічці на базі дев'яти держплемстанцій будуть створені три крупні держплемстанції з таким обсягом маточного поголів'я: Донецька—216 тис. корів і телиць, 8 тис. свиноматок і 24 тис. вівцематок, Маріупольська — 108 тис. корів і телиць, 6 тис. свиноматок і 71 тис. вівцематок; Артемівська — 118 тис. корів і телиць, по 6 тис. свиноматок і вівцематок. В Тернопільській області з 14 держплемстанцій залишиться три.

Проблемне значення має жирномолочність великої рогатої худоби. Підвищення жирності молока корів у господарствах республіки на 0,1% рівноцінно додатковому одержанню 300 тис. тонн молока. Проте протягом останніх 10 років жирність заготівельного молока не перевищує 3,6%. Це вимагає посилення наукових пошуків по створенню високожирномолочних ліній і родин і роботи племінних господарств по вирощуванню плідників від високожирномолочних батьків. Створилось таке положення, що при наявності більше як чотиримільйонного поголів'я червоної степової худоби є обмежена кількість плідників, здатних ефективно поліпшувати жирномолочність худоби.

Для реалізації в 1972 р. племгосподарства по червоній степовій породі виростили 530 бугаїв, з яких від матерів з жирномолочністю 4% і вище одержали 131 тварину (24,7%), тимчасом як по симентальській породі вирощено 720 голів, з них 371 плідник (51,5%) з підвищеною

жирномолочністю батьків. За питомою вагою таких плідників на держплемстанціях розподіляють так: симентальська — 56%, лебединська і чорно-ряба — 41, червона степова порода — 34, білоголова українська — 24%.

Підвищенню м'ясної продуктивності великої рогатої худоби сприяє міжпородне промислове схрещування. Цей захід давно відомий, та впровадження його у виробничих умовах стало можливим лише після 1960 року, коли почали створювати сітку репродукторів по спеціалізованих м'ясних породах. Тепер в республіці працює більше 20 репродукторів, на держплемстанціях на початок 1973 р. було в наявності 782 дорослих плідники м'ясних порід, сім'ям яких за 5 місяців осіменено 340 тис. корів і телиць. Це на 77,2 тис. голів більше, ніж було осіменено за такий же період у 1972 р. Міжпородне промислове схрещування застосовується в зонах діяльності 213 держплемстанцій, в 4,5 тис. господарств. Найбільш високих показників у збільшенні обсягів промислового схрещування та виконанні планів домоглися держплемстанції Кримської, Кіровоградської, Львівської, Дніпропетровської та інших областей. При обмеженій базі м'ясного скотарства важливо інтенсивно використати плідників м'ясних порід. У Кримській, Кіровоградській областях сім'ям одного бугая осіменюють більше як по 1000 корів і телиць.

На кінець п'ятирічки обсяг промислового схрещування повинен зрости не менше як до 1,7 млн. корів і телиць.

Слід відмітити, що можливості і резерви штучного осіменіння не вичерпані і використовуються далеко не повністю. В дальшому його розвитку необхідно вирішити питання значного підвищення інтенсивності використання бугаїв, кнурів і баранів, особливо тих, які виявились поліпшувачами господарськи-цінних ознак. Сім'ям бугая Шоколада 9396 Арцизької держплемстанції Одеської області осіменили 5003 корови і телиці, сім'ям барана 93512 цієї ж станції — 6105 вівцематок, сім'ям кнура Снежка 115 Томаківської держплемстанції — 691 свиноматку. Це свідчить про потенціальні можливості заходу. Необхідно підвищити процент використання спермодоз. Сільськогосподарській науці треба розробити надійні методи довготривалого зберігання сім'я кнурів і баранів. При осіменінні свиноматок сім'ям, що зберігалося в замороженому стані, удалося одержати приплід як в нашій країні, так і за рубежом, проте ці досліди ще експериментальні.

Потрібна розробка методів оцінки плідників за запліднювальною здатністю, не доведено до бажаного рівня удосконалення кріогенної техніки, особливо створення посудин Д'юара, здатних до тривалого зберігання рідкого азоту. Прискоренню удосконалення сільськогосподарських тварин буде сприяти розвиток імунобіологічних досліджень, заснованих на вивченні груп крові.

Спеціалісти держплемстанцій завантажені веденням обліку в племінному тваринництві. Основний обсяг цієї роботи повинні робити обчислювальні машини. В областях республіки вже є перший досвід обробки на машинах даних бонітування тварин, оцінки плідників за якістю потомків.